

Rezumatul

Tezei de doctorat

Istoria relațiilor comerciale care au influențat evoluția portului țărănesc

Sebastian Paic-Apan

Coordonator Prof. Dr. Constantin Bărbulescu

1. Cuprins

1.	Cuprins.....	1
2.	Introducere	Error! Bookmark not defined.
3.	Aspecte teoretice	Error! Bookmark not defined.
3.1	Nominalizarea cronozonală.....	Error! Bookmark not defined.
3.2	Zone etnografice.....	Error! Bookmark not defined.
3.3	Speciere etnografică	Error! Bookmark not defined.
4.	Factori care influențează evoluția portului. Funcțiile portului.....	Error! Bookmark not defined.
4.1	Factorul istoric.....	Error! Bookmark not defined.
4.2	Factorul demografic	Error! Bookmark not defined.
4.3	Moda urbană.....	Error! Bookmark not defined.
4.4	Portul țărănesc și înalta societate	Error! Bookmark not defined.
4.5	Uniforma militară.....	Error! Bookmark not defined.
4.6	Influența curenților artistice culte.....	Error! Bookmark not defined.
4.7	Albume de cusături românești.....	Error! Bookmark not defined.
5.	Metode de analiză și datare.....	Error! Bookmark not defined.

5.1	Metode de datare bazate pe analize chimice	Error! Bookmark not defined.
5.2	Datare prin tehnici de țesere și cusut. Cronoetna.	Error! Bookmark not defined.
5.3	Analiza stilistică a pieselor etnografice.....	Error! Bookmark not defined.
5.4	Ateliere fotografice, fotografii	Error! Bookmark not defined.
6.	Asociațiile culturale și rolul acestora în evoluția portului țărănesc	Error! Bookmark not defined.
6.1	Reviste, ziare, publicații	Error! Bookmark not defined.
6.2	Bibliotecile populare	Error! Bookmark not defined.
6.3	Asociații de femei și rolul activismului feminist. Școlile de fete.	Error! Bookmark not defined.
6.4	Ateliere de industrie casnică ale asociațiilor și cooperativele de artă populară.	Error! Bookmark not defined.
6.5	Asociații profesionale.....	Error! Bookmark not defined.
6.6	Ideologie politică și port național.....	Error! Bookmark not defined.
6.7	„Pierderea portului tradițional”	Error! Bookmark not defined.
6.8	Portul în perioada legionară	Error! Bookmark not defined.
6.9	Expoziții în Transilvania ale Astra și ale altor asociații	Error! Bookmark not defined.
7.	Istorie comercială textilă.....	Error! Bookmark not defined.
7.1	Momente relevante din istoria Transilvaniei.....	Error! Bookmark not defined.
7.2	Legi somptuare și reguli vestimentare	Error! Bookmark not defined.
7.3	Etnografia și comerțul	Error! Bookmark not defined.
7.4	Comercianții aromâni în Transilvania.....	Error! Bookmark not defined.
7.5	Rute comerciale.....	Error! Bookmark not defined.
7.6	Companii comerciale.....	Error! Bookmark not defined.
7.6.1	Companii comerciale din Brașov	Error! Bookmark not defined.

7.6.2	Gremiul Român de Comerț Levantin din Brașov	Error! Bookmark not defined.
7.6.3	Companii comerciale din Sibiu.....	Error! Bookmark not defined.
7.6.4	Alte asociații și companii de negustori	Error! Bookmark not defined.
7.6.5	Legi comerciale.....	Error! Bookmark not defined.
7.6.6	Companii europene de comerț	Error! Bookmark not defined.
8.	Cămașa cu ciupag în Câmpia Transilvaniei – ansamblul vestimentar format din cămașa cu ciupag și zădăie cu trup.....	Error! Bookmark not defined.
8.1.1	Isoetnele cămășii cu ciupag și zădiei cu trup vânăt	Error! Bookmark not defined.
8.1.2	Portul țărănesc în pictura bisericească	Error! Bookmark not defined.
8.1.3	Cercetarea de teren a zonei de câmpie	Error! Bookmark not defined.
8.1.4	Cămașa cu ciupag și zădia cu trup vânăt în creațiile pictorilor din secolul al XIX-lea	Error! Bookmark not defined.
9.	Istorie industrială	Error! Bookmark not defined.
10.	Elemente de inginerie textilă	Error! Bookmark not defined.
10.1	Pânzeturi industriale	Error! Bookmark not defined.
10.2	Coloranți textili.....	Error! Bookmark not defined.
10.2.1	Coloranți sintetici cu relevanță etnografică	Error! Bookmark not defined.
10.2.2	Precursori	Error! Bookmark not defined.
10.2.3	Primii coloranți	Error! Bookmark not defined.
10.3	Coloranți naturali alojeni	Error! Bookmark not defined.
10.4	Fibre textile.....	Error! Bookmark not defined.
10.5	Fibre naturale cu relevanță etnografică	Error! Bookmark not defined.
10.5.1	Cânepa.....	Error! Bookmark not defined.
10.5.2	Inul	Error! Bookmark not defined.
10.5.3	Bumbacul	Error! Bookmark not defined.

10.5.4	Mătasea	Error! Bookmark not defined.
10.6	Fibre artificiale	Error! Bookmark not defined.
10.6.1	Viscoza acetat	Error! Bookmark not defined.
10.6.2	Viscoza.....	Error! Bookmark not defined.
10.6.3	Fibre sintetice.....	Error! Bookmark not defined.
11.	Analize chimice	Error! Bookmark not defined.
11.1	Parte experimentală	Error! Bookmark not defined.
12.	Concluzii	Error! Bookmark not defined.
13.	Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
14.	ANEXE:.....	Error! Bookmark not defined.
14.1	Anexa 1.....	Error! Bookmark not defined.
14.2	Anexa 2.....	Error! Bookmark not defined.
14.3	Anexa 3.....	Error! Bookmark not defined.
14.4	Anexa 4. Evoluția cămășii femeiești în zona Mocănimii Văii Arieșului	Error! Bookmark not defined.
14.5	Anexa 5. Broderie Kazul	Error! Bookmark not defined.
14.6	Anexa 6.....	Error! Bookmark not defined.
14.7	Anexa 7.....	Error! Bookmark not defined.
14.8	Anexa 8.....	Error! Bookmark not defined.
14.9	Anexa 9.....	Error! Bookmark not defined.
14.10	Anexa 10.....	Error! Bookmark not defined.
14.11	Anexa 11.....	Error! Bookmark not defined.
14.12	Anexa 12.....	Error! Bookmark not defined.
14.13	Anexa 13.....	Error! Bookmark not defined.

14.14	Anexa 14.....	Error! Bookmark not defined.
14.15	Anexa 15.....	Error! Bookmark not defined.
14.16	Anexa 16.....	Error! Bookmark not defined.
14.17	Anexa 17.....	Error! Bookmark not defined.
14.18	Anexa 18.....	Error! Bookmark not defined.
14.19	Anexa 19.....	Error! Bookmark not defined.
14.20	Anexa 20.....	Error! Bookmark not defined.
14.21	Anexa 21.....	Error! Bookmark not defined.
14.22	Anexa 22.....	Error! Bookmark not defined.
14.23	Anexa 23. Buletin de analize chimice	Error! Bookmark not defined.
14.24	Anexa 24.....	Error! Bookmark not defined.

Rezumat

Portul tradițional este unul dintre elementele de cultură care definesc specificul și identitatea unui grup antropologic. De aceea, încă din secolul al XVIII-lea, toate curentele cultural-politice au integrat în discursul național sau despre alteritatea etnică perspective ideologizate asupra vestimentației, în particular, dar și despre întreaga civilizație tradițională. În Transilvania s-au înființat o serie de asociații cu scopul de a susține interesele românilor în cadrul monarhiei, care au apelat adesea la haină ca la o emblemă. Apelul la arta populară ca sursă de inspirație pentru arta cultă ascunde un cadru mai larg al construcției identității naționale. Însă, nici în secolul al XVIII-lea, nici în cel următor și, cu atât mai puțin, în secolul al XX-lea, portul și cultura tradiționale nu reprezentau o realitate uniformă și omniprezentă în satul românesc. Mai mult, calitățile estetice, profunzimile sensurilor, simbolica acestora și spiritul autarhic al lumii rurale nu se regăseau în forma imaginată de intelectualitate, ca esență tare, de o genialitate nativă de la care să se poată justifica orice pretenție culturală, politică, istorică. Ademeniți de ideologiile cu răspândire pan-europeană ale momentului, care conțineau în mod mai mult sau mai puțin manifest rădăcinile xenofobiei ce va exploda către mijlocul secolului al XX-lea, oamenii de cultură și politică au dus o muncă de clădire a constructului numit cultură tradițională. Energiile creatoare

incontestabile ale poporului, specificul etnic și puterea motrică a acestuia s-au manifestat în permanentă atingere cu influența externă.

Lucrarea de față își propune să analizeze modul de interacțiune între aceste două laturi ale fenomenului, care duce la o evoluție permanentă a portului tradițional. Universul satului, cu mecanismele sociale și mentale proprii, pe de o parte, și sfera mai largă care cuprinde urbanul, statul, relațiile suprastatale, cu toate fațetele acestora, au fost întotdeauna într-un contact mai puternic decât transpare din lucrările de etnografie și etnologie. Simțind nevoia unei îmborspătări metodologice, propunem o abordare lărgită față de bibliografia etnografică consacrată. Înțelegerea portului tradițional reclamă în primul rând o bună cunoaștere aprofundată, în detaliile zonale, cronologice, stilistice, tehnice și în raport de interdependență cu toate faptele etnografice, folclorice și antropologice. Apoi, contextul istoric, cu aspectele sale economice, politice, ideologice, de istorie tehnică, industrială și comercială este deopotrivă de important.

Cercetarea etnografică a fost supusă ideologiei de moment, în fiecare etapă, într-o măsură atât de mare, încât invalidarea din partea mediului academic românesc își găsește o parțială justificare. De aceea, este necesar ca acest domeniu să capete o orientare nouă prin care să producă cunoaștere relevantă și utilă pentru societatea modernă, să ducă la o înțelegere a realității societății contemporane, bazată pe specificul cultural și realitatea „din teren”, să genereze politici. Mai puțin evident este faptul că nu numai cercetarea a fost impregnată de ideile naționale și naționaliste, ci însăși cultura tradițională a fost influențată activ și permanent. Portul tradițional este rezultanta a două surse generatoare, în egală măsură: specificul etnografic local este *fundația* pe care s-au clădit *forme noi*. Apogeul acestui fenomen este atins în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când elitele adoptă moda de inspirație țărănească, o trece printr-un filtru propriu și o aduce la o formă de mare rafinament. Aceasta este preluată simultan de mediul țărănesc, cele două planuri fiind întrepătrunse în mod organic. Atelierele de cusături și țesături românești, albumele de modele, manualele de broderie, periodicele sunt tot atâtea surse care au impact asupra creației țărănești. Producerea porturilor naționale este pus tot în mâinile femeilor din mediu rural, care își extind cunoaștințele tehnice, estetice și stilistice vernaculare asupra noilor creații, împletindu-le cu aportul exigențelor doamnelor din înalta societate. Originile multimilenare ale creațiilor populare se dovedesc mult mai recente și tendința de evoluție, permanentă.

Peste aceste aspecte ideologice și politice se adaugă transformările fulminante ale revoluției industriale, cu noile materiale, fibre, fire, coloranți, pânzeturi, modele și mode care sunt absorbite rapid de societatea tradițională. Ele duc la modificări de esență a sistemului arhaic care intră pe o traiectorie modernizatoare și care va duce la dizolvarea completă a conceptului de port tradițional la mijlocul secolului al XX-lea. Astfel, perioada aleasă pentru cercetarea de față se încadrează între anii 1850 și 1950, repere temporale care marchează începutul apogeeului de expresie artistică a portului tradițional și începutul sfârșitului pentru acesta, precum și pentru tradiția în sensul clasic. În perioada interbelică începe deja un proces implacabil de comutare a funcțiilor portului, consecvente unei redefiniri a lumii rurale și a tradiției în general. Considerăm că perspectiva asupra acestor schimbări nu trebuie să fie apocaliptică și nici nu trebuie să ia forma unor judecăți estetice și axiologice: etnograful are datoria să observe și să înțeleagă aceste mecanisme.

Evoluția portului tradițional este influențată de factori interni și externi. Cei interni se datorează nevoii intrinseci firii umane de exprimare proprie și de manifestare a trăirilor, sentimentelor și credințelor. Cei externi apar pe diferite planuri: ideologic, al mentalităților și credințelor, istoric, industrial, comercial, estetic, al modelelor vestimentare.

Materialele folosite pentru realizarea hainelor de sărbătoare provin din comerț într-o proporție covârșitoare, în unele zone etnografice încă din secolul al XIX-lea. Pânza, firul de brodat, colorantul, dar și croiul, motivele și structura decorului sunt aduse în lumea satului pe căile comerțului. Dezvoltarea industriei și „goana coloranților” din ultimele decenii înainte de 1900 au reverberații rapide. Așa se face că un costum de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea poate să conțină un fir de mătase indiană vopsit cu coșenila mexicană, alături de bumbac american vopsit cu alizarină sintetică sau Water Blue IN New produse în marile corporații din regiunea Frankfurt. Marea majoritate a hainelor de sărbătoare și cu funcție rituală din cultura tradițională românească sunt tributare spiritului capitalist la nivelul nevăzut al materialelor. Vopsirea cu plante și metode arhaice se păstrează doar sporadic și cel mai adesea pentru textile utilitare, eventual de interior. Excepțiile puține se referă la regiuni foarte izolate și sărace.

Zonele unde s-a dezvoltat un port de sărbătoare fastuos, care ajung să fie identificate în mentalul colectiv și recunoscute ca atare până astăzi, se suprapun peste centrele de efervescentă

națională din secolul al XIX-lea și peste arealele în care s-au extins ramuri instituționalizate ale acestora, prin despărțăminte, biblioteci, conferințe, școli, parohii, expoziții cu premii și promotori.

Cronologia obiectivă a artefactelor etnografice aruncă o lumină asupra acestor fenomene și ajută la combaterea teoriilor idealizatoare asupra artei țărănești. Datarea precisă este dificil de realizat în multe cazuri, dar analizele chimice, fizice, biologice și coroborarea interdisciplinară și multidisciplinară a informațiilor oferă un aport specific domeniului realist, pe care se pot baza deduceri științifice.

Din punct de vedere metodologic, am propus o mărire a rezoluției instrumentelor analitice, sau recuperarea și redefinirea unor concepte precum nominalizarea cronozonală, specierea etnografică, resectiv, analiza stilistică sau isograma etnologică.

Pe lângă elementele de noutate teoretice și epistemologice, lucrarea de față scoate din inedit o colecție de artefacte de mare valoare etnografică. Dacă zona Câmpiei reprezenta o pată albă pe harta portului tradițional până acum, publicăm cu această ocazie o serie de fragmente textile care dovedesc că și aici s-a purtat ansamblul vestimentar format din cămașă cu ciupag și zadie cu trup vânăt. La acestea se adaugă încă un argument provenit din aria artei în forma picturii lui Venceslav Melka, tablou necunoscut, descoperit în depozitul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Datarea pieselor din colecția de eșantioane menționată s-a realizat prin analize fizico-chimice specifice, care au dus la rezultate surprinzătoare și care au ajutat într-o manieră covârșitoare la formularea concluziilor legate de evoluția portului tradițional din Transilvania.

Concluziile sumarizează descoperirile etnografice prezentate în teză, alături de perspective interdisciplinare și metodologice și propun un nou unghi de reflexie asupra țăranului român din Transilvania secolului al XIX-lea. Acest țăran este în același timp conservator, cu manifestări arhaice și puternic specifice, dar și, chiar dacă nu mereu conștient de politică sau avansurile științifice, cetățean al Europei timpului său.